

ถ้าศิรีวงศ์

ชื่อแหล่ง : ถ้าศิรีวงศ์

ที่ตั้ง : หมู่ 1 บ้านถ้าศิรีวงศ์ ตำบลธงชัย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

เส้นทางเข้าสู่แหล่ง : ถนนเพชรเกษมจากอำเภอทับสะแกไปทางอำเภอบางสะพานประมาณ 10 กิโลเมตรเศษ มีทางแยกซ้ายไปบ้านสีดางาม (ถนนโยธิการ สาย ปข 2054) เข้าไปประมาณ 7.5 กิโลเมตรเศษ มีทางแยกซ้ายเข้าวัด แหล่งอยู่ในเขตวัดถ้าศิรีวงศ์

สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

สภาพภูมิศาสตร์ : ถ้าในเขาหินปูนขนาดย่อม ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ

แหล่งน้ำ : หนองยายเคย คลองบางเรือแตก

ประวัติ : ชาวบ้านพบเห็นมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ไม่ทราบว่าเป็นอะไรคิดว่าเป็นยันตร์ สำหรับวัดถ้าศิรีวงศ์นี้มีประวัติว่า สร้างเมื่อปี พ.ศ.2412 ในสมุद्रาชบุรี รัชสมัย พ.ศ. 2468 มีข้อความกล่าวถึงถ้าเขากรุด แต่เมื่อตรวจสอบดูแล้วปรากฏว่า คือ ถ้าศิรีวงศ์ นั่นเอง ข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“... การก่อสร้างในถ้า มีพระพุทธรูปหล่อ เปนพระพุทธรูปไสยาสน์ ยาว ๗ ศอก
๑ องค์ และมีพระนั่ง ๒๐ องค์เปนพระหล่อทั้งนั้น พระนั่งสูง ๖ ศอก บ้าง ๔ ศอก
บ้างแต่เชิงเขาขึ้นไปถึงปากถ้า มีบรรไดก่อด้วยหินขึ้นได้สะดวก พระพุทธรูปหล่อ
และบรรไดขึ้นถ้า นั้น พระมวงมาจากจังหวัดชุมพรได้จัดการบอกบุญเรียรายสร้างขึ้น
เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗ ...ถ้านี้อยู่ห่างจากสถานีกรุด ๑๕๐ เส้น”

หลวงพอม่วงนี้ตามประวัติว่าเดิมอยู่ที่วัดคงคาราม ซึ่งตั้งอยู่ที่บางสะพาน และมีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีผู้เล่าว่าเคยมีพระเจ้าแผ่นดิน เสด็จมาเยี่ยมหลวงพอม่วง แต่ไม่ทราบว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ใด ในปีพ.ศ. 2541 มีคนให้ข้อสังเกตว่ายันตร์ในถ้าวัดศิรีวงศ์นี้น่าจะเป็นลายพระหัตถ์ของรัชกาลที่ 5 จึงได้แจ้งกับนายภูมิชัย ภักดีวิเศษ ปลัดอำเภอทับสะแก ซึ่งได้ประสานงานไปยังสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี เพื่อให้มาตรวจสอบ คณะจากสนง.บค.พช. ได้เดินทางไปตรวจสอบเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2541

สิ่งสำคัญ : พระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เรียงอยู่ระดับเดียวกัน 3 ตำแหน่ง ระยะจากตำแหน่งที่ 1 ที่อยู่ทางขวา มาตำแหน่งที่ 2 ลักษณะเป็นการเขียนลงบนผนังหิน โดยมีการรองพื้นด้วยผงสีขาวอาจเป็นดินสอพอง สีที่เขียนสีแดงออกสีน้ำตาลอาจเป็นสีฝุ่นผสมขาว สถานที่พบพระปรมาภิไธยย่อ อยู่ภายในถ้า บนเขาหินปูนขนาดย่อมสูงประมาณ 60เมตร

โดยอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัดถ้ำคีรีวงค์ ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ ตัวถ้ำสูงจากพื้นประมาณ 40 เมตร มีบันไดก่ออิฐถือปูนเป็นทางขึ้นไปถึงตัวถ้ำ ปากถ้ำหันหน้าทางทิศตะวันออก คูหาแรกเป็นคูหาค่อนข้างยาวในแนวเหนือ-ใต้ ยาวประมาณ 24 เมตร กว้างประมาณ 7 เมตร ภายในถ้ำขุดไปทางผนังถ้ำทางตะวันตกมีพระพุทธรูปไสยาสน์ปูนปั้น ยาวประมาณ 3.5 เมตร สองข้างพระพุทธรูปไสยาสน์ มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิและปางมารวิชัย จำนวน 19 องค์ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีปูนปั้นเรียงรายอยู่ชิดผนังถ้ำ นอกจากนี้ยังมีรอยพระพุทธรูปบาทจำลองดินเผา 1 รอยและรอยพระพุทธรูปบาทไม้แกะสลักอีกอีก 1 รอย สำหรับตัวลายพระหัตถ์อยู่บนผนังถ้ำทางทิศตะวันตกเหนือองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ ตามแนวโค้งของเพดานถ้ำ สูงจากพื้นประมาณ 2 เมตรเศษ

ผลของการศึกษาพระปรมาภิไธยย่อที่ถ้ำคีรีวงค์

1. ตำแหน่งที่ 1 อยู่ทางขวาสุดของพระปรมาภิไธยย่อทั้ง 3 ตำแหน่ง ลักษณะเหมือนกับพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ที่พบอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประพาसแล้วโปรดฯ ให้จารึกไว้
2. ตำแหน่งที่ 2 และ 3 อยู่ถัดจากตำแหน่งที่ 1 มาทางซ้าย นายเศวต ธนประดิษฐ์ ที่ปรึกษาสำนักพระราชวัง ให้ความเห็นว่าเป็นพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. เช่นเดียวกัน

ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ที่วัดถ้ำคีรีวงค์

1. พระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ที่วัดถ้ำคีรีวงค์เป็นการเขียนลงบนพื้นหิน แต่ที่พบในที่อื่นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการสักรีดลงไปบนผนังหิน หรือก้อนหิน มีบางแห่งเท่านั้นที่เป็นการเขียน เช่น เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินประพาसแหลมมลายู รัตนโกสินทร์ศก 109 เสด็จวัดบ้านถ้ำ เมืองตะกั่วทุ่ง (วัดสุวรรณคูหา อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา) ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาसทางบก ทางเรือรอบแหลมมลายูรัตนโกสินทร์ศก 109 ว่า “... ไปข้างซ้ายเป็นถ้ำมีดลิกเข้าไปอีกมากหาที่จารึกไม่มีใครมี เครื่องมือก็ไม่ได้เตรียมมา มีแต่ดินสอสำหรับจดหนังสือนี้ จึงเขียนไว้ 2 แห่งๆ 1 อยู่กับศิลาลอยเล็กไป พระบริสุทธิขอใหม่ เราเขียนที่ผนังถ้ำอีกแห่ง 1 จ.ป.ร. 109...”
2. พระปรมาภิไธยย่อที่วัดถ้ำคีรีวงค์ไม่ปรากฏศักราช หรือ ปี ร.ศ. ที่เสด็จพระราชดำเนินระบุเหมือนกับที่พบทั่วไป โดยเฉพาะในแถบภาคใต้นี้ บางแห่งเสด็จพระราชดำเนินหลายครั้ง ก็โปรดฯ ให้จารึกศักราชเดิมลงไปใหม่ครั้งใหม่ที่เสด็จพระราชดำเนิน เช่น ที่ถ้ำเขาสามร้อยยอด (ถ้ำพระยานคร) ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุเสด็จประพาसแหลมมลายูคราว ร.ศ. 108 ดังนี้ “ ... เสด็จพระราชดำเนินเขาสามร้อยยอด ประพาसในถ้ำแล้วจารึก จ.ป.ร. 108 ไว้ที่หน้าผาถ้ำแห่งหนึ่ง แล้วโปรดจารึก ศักราชปีที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประพาसถ้ำนี้ไว้อีกแห่งหนึ่งที่หน้าผาข้างซ้าย จ.ป.ร. 108 นั้น เป็นศักราช 3 บรรทัดเรียงกันลงมา 1225 ,1248, 1251 แล้วเสด็จประทับบนเนินศิลาดตรงหน้าผาที่จารึกนั้นออกมา...”

3. พระปรมาภิไธยย่อตำแหน่งที่ 2 มีลักษณะต่างจากพระปรมาภิไธยย่อที่พบในสถานที่เสด็จพระราชดำเนินแห่งอื่น ๆ
4. ตำแหน่งที่ตั้งวัดถ้ำคีรีวงค์อยู่ในเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมลายูของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่เสด็จประพาสหลายครั้งแต่ละครั้งจะมีบันทึกถึง เรื่องราวของการเสด็จพระราชดำเนินในรูปของพระราชหัตถเลขาจดหมายเหตุ พระราชนิพนธ์ส่วนพระองค์ ฯลฯ เมื่อตรวจสอบดูจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทร์ศก 108, 109, 117, 120 รวม 4 คราว, ระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทร์ศก 109 พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว , จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.107,108,117,118,119 ไม่ปรากฏข้อความกล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนินมาที่ถ้ำแห่งนี้ มีเพียงข้อความกล่าวถึงการเสด็จบางสะพาน ในคราวเสด็จ เมื่อ ร.ศ.117 (พ.ศ. 2441) ดังนี้ “ วันที่ 11 กรกฎาคม ร.ศ. 117 เวลาเช้า 2 โมง ถึงบางสะพานแขวงเมืองกำเนิดนพคุณ จอดเรือพระที่นั่ง ทอดพระเนตรภูมิสถานที่นี่ ครั้นเวลาเช้า 5 โมง ออกเรือพระที่นั่งใช้จักรต่อมา...”
5. ตำแหน่งที่ตั้งวัดถ้ำคีรีวงค์ อยู่ระหว่างเขาสามร้อยยอดและเมืองชุมพร ที่ปรากฏหลักฐานการเสด็จประพาสบ่อยครั้ง โดยเฉพาะที่ถ้ำเขาสามร้อยยอดที่ต่อมารู้จักกันในนามถ้ำพระยานคร ในเขตกิ่งอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระองค์ได้เสด็จที่ถ้ำนี้เมื่อ ปีพ.ศ. 2406, 2429, 2431, 2432, 2433 โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2432 ได้โปรดให้จารึกพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 108 และศักราช 1225,1248 และ1251 ต่อมาในปีพ.ศ. 2433 ได้เสด็จถ้ำเขาสามร้อยยอดอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้โปรดฯให้จารึก 109 คือปี ร.ศ.ที่เสด็จลงไปอีกบรรทัดหนึ่ง ที่สำคัญคือโปรดฯ ให้สร้างพระที่นั่งคูหาคฤหาสน์ไว้ในถ้ำด้วย

สำหรับในเขตเมืองชุมพรเสด็จเกาะลังกาจิวหลายครั้ง คือ ร.ศ. 108, 117และ124 โดยโปรดฯ ให้จารึกพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร.และเลขบอกปีเสด็จ ร.ศ.108 และ117 ในคราวที่เสด็จเมื่อ ร.ศ.117 (พ.ศ.2441) กล่าวคือเมื่อเสด็จครั้ง ร.ศ.108 มิได้จารึกไว้จึงรวมจารึกในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังโปรดให้จารึกไว้ที่ถ้ำเขาเงิน (ถ้ำเขาเอน) เมืองหลังสวน เมื่อ ร.ศ.108 และเขตต่อแดนระหว่างเมืองชุมพรและเมืองกระเมื่อ ร.ศ.109

เมื่อพิจารณาตรอยพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. ที่ปรากฏบนผนังถ้ำคีรีวงค์นี้ มีลักษณะการทำร่องรอยต่างจากที่อื่น กล่าวคือ ที่อื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นการสลักลงบนหิน และจารึกปี ร.ศ. หรือศักราชที่เสด็จพระราชดำเนินไว้ด้วย แต่ที่ถ้ำคีรีวงค์นี้เป็นการเขียนลงบนผนังหิน รวมทั้งไม่ปรากฏปีที่เสด็จ แต่บางแห่งก็พบเหมือนกันที่ไม่ได้จารึก เพราะมิได้นำเครื่องมือไปด้วย จึงใช้เครื่องมือที่มีอยู่เวลานั้นเขียน เช่น ดินสอ และเขียนไว้หลายที่เป็นลักษณะ

แบบที่พบที่ถ้ำศรีวังศ์ เพราะมีการเขียนพระปรมาภิไธยไว้ถึง 3 ตำแหน่ง เรียงอยู่ในระดับเดียวกัน และตำแหน่งหนึ่งที่มีร่องรอยว่าทำไม่สมบูรณ์ คือเขียนแล้วเสียจึงได้เขียนใหม่และเขียนไว้ 2 แบบน่าที่จะเป็นไปได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาที่ถ้ำแห่งนี้ และได้โปรดลงพระปรมาภิไธยย่อไว้ ส่วนในเรื่องระยะเวลาการเสด็จพระราชดำเนินมาที่ถ้ำแห่งนี้ คงจะเป็นในคราวใดคราวหนึ่งที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมลายู ซึ่งเสด็จพระราชดำเนินหลายครั้งโดยเฉพาะการเสด็จประพาสเขาสามร้อยยอดอาจมีคราวใดคราวหนึ่งที่ได้เลยมาถึงบริเวณนี้ แต่ที่มีได้บันทึกไว้อาจเป็นการเสด็จนอกหมายกำหนดการ หรือเสด็จเป็นการส่วนพระองค์

ถัดจากคูหาแรกมีคูหาด้านในอีก 1 คูหาภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นประธานอยู่ 1 องค์ มีเจดีย์ปูนปั้นทรงกลม 2 องค์ ตั้งขนานซ้ายขวาพระประธานที่ฐานเจดีย์มีซามเคลือบติดประดับไว้ ถัดมาทางด้านหน้ามีพระพุทธรูปปูนปั้น ปางสมาธิจำนวน 2 องค์ นายอนันต์ เขมกรรม (บ้านเลขที่ 189 หมู่ 1 บ้านถ้ำศรีวังศ์ ตำบลธงชัย อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) เล่าว่าเดิมในถ้ำแห่งนี้มีพระพุทธรูปสำริดจำนวนมาก รวมทั้งภาชนะเคลือบก็พบมากเช่นกัน ปัจจุบันพระพุทธรูปบางส่วนเก็บไว้บนวัดถ้ำศรีวังศ์ มีพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ศิลปะอยุธยา ส่วนเครื่องถ้วยชามได้สูญหายไปจนหมดเหลือเฉพาะที่ติดประดับไว้ที่ฐานเจดีย์

บนเพดานถ้ำเหนือพระประธานมีร่องรอยการสกัดหินเป็นหลุมกลมหลายหลุมเยื้องไปทางทิศตะวันตก มีร่องรอยคล้ายการสกัดผนังถ้ำเป็นรูปพระพุทธรูปครึ่งพระองค์ และตรงกลางผนังถ้ำมีร่องรอยคล้ายตัวอักษร แต่ขณะสำรวจมีแสงน้อยจึงเห็นได้ไม่ชัดเจนกรณีของร่องรอยพระพุทธรูปในถ้ำด้านใน ซึ่งมีลักษณะการจำหลักให้เป็นเค้าโครงพระพุทธรูปลึกเข้าไปในผนังถ้ำนั้น ในเรื่องคติการสร้างพระพุทธรูปในถ้ำ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะในวัฒนธรรมทวารวดี ส่วนใหญ่เป็นการจำหลักเป็นประติมากรรมปูนต่ำที่ผนังถ้ำ และปั้นด้วยดินผสมปูน เช่นที่ ถ้ำเขาสูง จังหวัดราชบุรี ถ้ำคูหา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็พบเช่นเดียวกัน เป็นประติมากรรมปูนปั้น หรือร่องรอยบนผนังหิน เช่น ที่พระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี แต่ที่ถ้ำศรีวังศ์นี้เทคนิคการสร้างแตกต่างจากแหล่งอื่น ประกอบกับยังไม่พบหลักฐานอื่นแวดล้อมจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปนี้สร้างขึ้นเมื่อใด และสภาพที่สมบูรณ์เป็นอย่างไรซึ่งจะต้องมีการศึกษาในรายละเอียดต่อไป โดยเฉพาะบริเวณที่มีร่องรอยคล้ายตัวอักษร สำหรับหลุมกลมบนเพดานถ้ำเหนือพระประธาน น่าจะเป็นร่องรอยการประดับเครื่องถ้วยชามเคลือบซึ่งพบอยู่หลายแห่ง เช่น วัดสุวรรณคูหา จังหวัดพังงา เป็นต้น

สำหรับห้องที่บ้านถ้ำศรีวังศ์นี้ตั้งอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมโบราณ ที่เรียกว่าทางสาย ยังปรากฏชื่อบ้านทางสายเป็นเครื่องยืนยันอยู่ เส้นทางนี้สามารถไปทางทับสะแกและลงไปถึงชุมพรได้ แต่ในรายงานการเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 115 ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีความตอนหนึ่งว่า "อนึ่งที่ตำบลบางสะพานนี้ ข้าพระพุทธเจ้าสืบถามได้ความว่ามีทางเกวียนในระตูแล้งใช้ได้ตลอดขึ้นมาถึงเมืองเพชรบุรี แต่หมดไปอยู่เพียงบางสะพานจะใช้ต่อลงไปทางเมืองประทิวแลเมืองชุมพรไม่ได้ ได้ถามหาเหตุว่าจะเปนพระมีเขาขวางหน้าหลีกไม่ได้หรือประการใดก็ไม่ได้ความ..."

การกำหนดอายุสมัย : - รัตนโกสินทร์

การประกาศขึ้นทะเบียน : ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียน

รูปแบบของแหล่งโบราณคดี : ศาสนสถานและอนุสรณ์สถาน

วันที่ปฏิบัติงาน : สำรวจ 18 พฤษภาคม 2541 บันทึก 21 พฤษภาคม 2541

ผู้ปฏิบัติงาน : นางสาวพยุ่ง วงษ์น้อย นายเดชา สุดสวาท นางสาวสุรียา สุวรรณนิมิตร

ที่มาของข้อมูล : สัมภาษณ์นางเกษม เขมกรรม ราษฎรบ้านถ้ำศิรีวงศ์ สมุทรสาครบุรี